

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

המדקה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

הקדמה

אמר שלמה במוהר"ר יואל ז"ל מדונבנא רבתי

יתברך האל וישחבב הכורא הטוב ומטיב לנבראו, לכל אחד כשעור הראי
לו לקבלו, והנותר באדם מכל החי אשר על פני האדמה ויחננו בהשפיעו לו השכל
ממרומים, והמציא לו חכמת הדבור, להוציא מחשבתו והשכלתו אל פועל הבטוי וההכרה.
והדבור הזה חנן אותו לאדם הראשון כמבואר בכחוב, ויצר ה' אלהים מן
האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו
וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, ויקרא האדם שמות לכל הבהמה
ולעוף השמים ולכל חית הארץ. וגו' (נלאשית ז' י"ט וכו'), והיא חכמה נפלאה לו
לדעת תולדות כל החיות והבהמות והעופות, ומגם וטבעם, והכרליהם זה מזה,
לגדרם בשמות, פי השם הוא גדר הדבר באמת, ומורה על הכדלו משאר הדברים
אם באיש או במין או בסוג:

והנה חז"ל בכ"ר (פ' י"ח סי' ז' ופ' ל"א סי' ח') אמרו לואת יקרא אשה כי נאיש
לקחה זאת (נלאשית ז' כ"ג), מכאן שניתנה חורה בלשון הקדש, ר' פנחס ור' חלקיה
כשם ר' סימון אמר כשם שניתנה חירה בלשון הקדש כך נברא העולם בלשון
הקדש שמעת מימך אימר גיני גיניא (איתא איתתא, כ"ה גרסת הערך אנתרופוס).
אנתרופי אנתרופיאה גברא גברתא אלא איש ואשה למה שהלשון הזה נופל על
הלשון הזה עכ"ל, ועם כי החכם מוהר"י עראמה לא קבל ראיותם זאת בספרו
עקדת יצחק שער ה' סמוך לפרק החבור, באמרו דמאן אמר לן שלא הועתקו מל'
אחרת מאחר שמוקבלים ההעתקה ואינם כמו אדם ופלג קין וכדומה, ע"ש שמשך
דבריהם אל כוונה אחרת נאותה, עכ"ו הוא מודה שהראיה מן אדם וקין ופלג היא
חזקה, וההכרל בזה הוא לפי שאיש ואשה שניהם שמות כוללים כל המין, ונעתקים
לכל לשון ולשון בענין אחר, כמו שהובא בכ"ר הנ"ל העתקתם לב' לשונות, ארמי
ויוני שבארמי מתורגם איש גברא, ואשה איתתא, ופיוני איש אנתרופוס, ואשה
גיני, ועם שבלשונות ההם לא נגזרו זה מזה, עכ"ו יוכל להיות שיוזמן איזה לשון
שיוגזרו זה מזה, כמו שהוא בל"א, איש (איש), אשה (אשתא), ולכן אין ראיה מן
איש ואשה שראשית הנחתם היתה בלשון הקודש, אבל אדם חוה קין שת נח פלג
ודומיהם, שהם שמות עצם פרטי שלא יסכלו ההעתקה מלשון ללשון, וראינו
שהתורה נתנה סבה אל ראשית הנחתם, אדם מן האדמה, חוה מאם כל חי, קין
מקניתי, שת משת לי, נח מן זה ינחמנו, פלג מן כי בימיו נפלגה, ועם שנעתקו
הספורים ההם לכל לשונות הגוים, ענינו רואות כי השמות הנזכרים עצמם לא
נשתנו, אבל הובאו אצל העמים כולם בלשון הקדש ממש אדם קין נח ודומיהם,
ובלשונותיהם

ובלשונותיהם לא יפלו עוד על השרשים שבספורים רהב, כי רחוקים המה מהם
 וזאת היא הוראה עצומה ועדות נאמנה מכל הגוים על היות ראשית הנחתם בל"הק:
והנה לפי דעת רוב חכמינו לא נתחדש לשון אחר בעולם עד ימי פלג שאו
 נפלגה הארץ, ונחרדקו המשפחות זה מזה מקצה העולם ועד קצהו בחטא דור הפלגה,
 ונתבלבלה לשונם, כמאמר הכתוב כי שם כלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם
 ה' על פני כל הארץ (נולצית י"ט ט'), ובחר לו כל עם ועם לשון לעצמו, וחז"ל
 חלקום לע' לשונות, כפי מה שמצאו מספר בני ישם וחם ויסת בעת ההיא, וכן
 נמנו בפסיקתא דרב כהנא אחד לאחד י"ד לפת, ל' לחם, כ"ו לשם, וכבני חת
 דלג אשור ופלשתים, כי שני אלה יצאו מזולתם אשר כבר נהשכו, אך ביד עבר
 אבי פלג וורעו נשאר הלשון הקדש, וממנו נשתלשל לבניו, עד שהגיע לאברהם
 אבינו ע"ה וביתו וליצחק וביתו וליעקב וורעו, כאשר יורו על זה השמות הנגזרים
 מופעלי לשון הקדש, הנזכרים בחורה במשך זמני הספורים מימי פלג ואילך, כמו
 ישמעאל מן כי שמע ה' אל עניך, והגר קראה את שם ה' הרבר אלה אל ראי
 כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי רואי, וכן קראה עש"ו לבאר באר לחי רואי, וכן
 אברהם מן אב המון גוים, וקראו שם העיר צוער מן הלא מצער הוא, וכנות לוט
 שנחגדל בכית אברהם קראו בניהן ע"ש שילדום מאביהן, מואב וכן עמי, ויצחק מן
 צחוק, וכן על כן קרא שם המקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם, ויקרא
 אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום כהר ה' יראה, וכן יצחק
 קרא את בנו יעקב מן בעקב עשו, וקרא שם הבאר האחד עשק כי התעשקו עמו,
 וכן הב' שטנה ע"ש המריכה שהיה לשטן לו, והג' רחכות כי עתה הרחיק ה' לנו
 וכן קרא שם הבאר שחפרו עבדיו בבאר שבע, שבעה ע"ש השנועה שנשבע לאבימלך,
 ועשו אמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני, וכן שמות כל ה"ב שבטים נגזרים מופעל
 לשון הקדש, וכן יעקב קרא את הגל גלעד ע"ש הגל הזה עד, אבל לכן הארכי
 קרא לו יגר שהדוחא נגזר מן שרשי לשון הארמי המורים ההוראה ההיא עצמה של
 גלעד, וכן והמצפה אשר אמר יצף ה', וכן לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל
 כי שרית עם אלהים, ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל
 פנים, ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות, וקרא למזבח אל אלהי
 ישראל, וכן ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים, וכן ותמת דברה
 וגו' ותקבר וגו' תחת האלון ויקרא שמו אלון בכוח, ויקרא יעקב את שם המקום
 אשר דבר אתו שם אלהים בית אל, ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן
 אוני, וכן והאמר כה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ, ואחר יצא אחיו אשר
 על ידו השני ויקרא שמו זרח, וכן וקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני וגו'
 ואח שם השני קרא אפרים כי הפרני וגו', וכן בכרכת יעקב לבניו יהודה ארה
 יודוך אריוך, דן ידן עכו, גד גדוד יגודנו, וכן ויאמרו אבל כבד זה למצרים על

ה ק ד מ ה

כן קרא שמה אכל מצרים, ושם משה מן כי מן המים משיחתו, ושם בנו הככור
 גרשם כי אמר גר הייתי, וכן ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו', וכן ולא
 יכלו לשחת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה, וכן ויקרא שם המקום
 מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסחם וגו', וכן ויבן משה מזבח ויקרא שמו
 ה' נסי, וכן ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי, וכן שמות ג' הרגלים חג
 המצות ע"ש עגות מצות (ונקרא ג"כ חג הפסח ע"ש אשר פסח על בתי וגו') וחג
 הקציר בכורי מעשיך (ונקרא ג"כ חג שבעות ע"ש שבעה שבועות הספר לך), וחג
 האסיף באספך את כעשיך מן השרה (ונקרא ג"כ חג הסכות ע"ש בסכות חשבו
 שבעת ימים), ונקרא האיל של שלמים שהקריב אהרן כו' ימי המלוואים איל מלוואי,
 ע"ש שבעת ימים חמלא ידם, ונקרא המשכן אהל מועד, ע"ש ונועדתי שמה, ויום
 ז' נקרא שבת ע"ש שבת וינפש, וכן ויקרא את שם המקום שהוא קברות התאוה
 כי שם קברו את העם המתאויב, ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא שם המקום
 חרמה, ויעש משה נהש נחשה, וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך
 ושם בסלע קניך, הנה כל אלה שמות האנשים ושמות הערים הנגזרים מפעלי
 לשון הקדש, הנמצאים בתורה, וקצתם מליצות נאות בלשון נופל על לשון, וככל
 הלשונות שנעתקה התורה אליהם, נשאר השמות על כחכחם, והפעלים הועתקו,
 ולא יפלו עוד על השמות הנזכרים, וכן לא נשאר בהם הצחות של לשון נופל על
 לשון, כי נחש נחשת מתורגם בארמי הוויא דנחשא, ובל"א (מיינע קופפערנע טאמנגע): וכן
 קיני תרגום אנקלוס שלמאה, וקניך תרגם הוא וכן יב"ע מדורך לפי הכוונה, ולפי
 משמעות המלה יתרגם אנקלוס קינך ויב"ע שרכפך, כמו שתרגמו קן צפור (דגני' נ"ו):

ודע כי הדבור הזה מורכב מאותיות ותנועות, ואי אפשר לזה בלא זה, כי אין
 יכולת לשום אדם לכטא שום אות כלי תנועה וכן להפך, והמה קשורים ומצומדים
 יחד כחבור הגוף והנפש, והתנועות הן במדרגת הנפש אל האותיות שהן במדרגת הגוף:

עוד יש לך לדעת כי אף שבתחלת ההשקפה די לב' אלו (האותיות והתנועות)
 להוציא הדבור לפועל, הנה עדיין לא יספיקו רק להוציא המלה מכח מחשבתו אל
 פועל הבטוי, אולם לפי שלא תושלם כוונת המדבר כי אם במאמרים שלמים
 מצורפים יחד ממלות שונות, והכוונה השתנה במאמר אחד בעצמו לפי חבור המלות
 והפסקותיהן, לכן צריך עוד המדבר לכונן את דבריו בהשכל, לחבר המלות אשר
 החוברנה לפי כוונתו ולהפריד את הראויות להפרד, למען יבין השומע עומק כוונתו
 בכרור, כלי ספק כלל: המשל בזה במלות לא תאכל הכוונה הפשוטה בהן היא
 השלילה כן האכילה והאזהרה לכלתי יאכל, והמלות מחוברות יחד; ויכלו להתפרש
 על חוב האכילה או על נתינת הרשות לאכול, כגון אם ישאלתו איש לאמר, האם
 אמרת לי שלא אוכל וישיבהו לא, תאכל, בהפסק קצת ביניהם, אז תהיה מלת
 לא חשובה שאלתו, כלומר לא אמרתי לך דבר זה, ומלת תאכל היא צווי שיאכל

הקדמה

ל

או נתינת הרשות שרשאי לאכול והנה אלו ב' הכוונות מתנגדות זו לזו, הא' חשול ותזויר מלעשות, והב' החייב והצוה או הרשה לעשות, והדברים אחרים, ואין ביניהן רק ההפסק והחבור:

והנה בפסוק לא תרצה לא תנאף לא תגנב וגו' (שמות כ' י"ג) מלות לא מופסקות בטפחה לפי טעם העליון, ולטעם התחתון הן כהוכחות בטעם משרת, כי הא' במרכא, והב' והג' במונח, ועם כי לפי פשט הכוונה אינם רק שלילות ואזהרות לב' מיני הטעמים, רק שלטעם העליון כל אחד הוא פסוק לעצמו, והוצרכו מלות לא להיות בטפחה, כי לא יבוא אס"פ כלי טפחה (אם לא שנשלם כל המאמר במלה אחת), עכ"ו ע"ד הדרש נדרש בוותר ע"ו שההפסק והחבור שבהן יורו על החיוב והשלילה יחד, וז"ל (נח"כ דף נ"ג כ"ג), לא תרצה לא תנאף לא תגנב, לא, פסקא טעמא בכל הני חלת, לא תרצה או לא דפסקא טעמא לא הוי תקינא לעלמין. ויהא אסיר לן לקטלא נפשא בעלמא אע"ג דיעביר על אורחא, אבל במה דפסקא טעמא אסיר ושרי: לא תנאף, אי לאו דפסקא טעמא אסיר אפילו לאולרא או למחדי באחתיה חדות דמציה, ובמה דפסקא טעמא אסיר ושרי: לא תגנב, אי לאו דפסקא טעמא הוה אסיר אפילו למגנב דעתא דרביה באורייתא או דעתא דהכס לאסחכל' ביה או דייג' דראין דינא לפום טענה דאצטריך ליה למגנב דעתא דרביה ולמגנב דעתא דהרוייהו לאפקא דינא לנהורא, ובמה דפסקא טעמא אסיר ושרי: לא תענה ברעך עד שקר, הכא לא פסקא טעמא בגין דאסיר הוא כלל וכלל, ובכל מלי דאורייתא קכ"ה שוי רזין עלאין ואולוף לכני נשא ארחא לאתתקנא בה ולמהך בה כמא דאח אמר אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך חלך (ישעי' מ"ט י"ז), אוף הכי, לא תחמד, לא פסיק טעמא כלל (כי לא תענה ולא תחמד מחוברים בין לטעם העליון ובין לטעם התחתון, כי לא תענה במקף לב' מיני הטעמים, ולא תחמד במרכא טפחה לשניהם), ואי היכא אכילו חמודא דאורייתא אסיר כיון דלא פסקא, תא חוי בכלהו עבדת אורייתא כלל ובהאי עבד' פרט. בית רעך שדהו ועבדו וגו' בכל מלי דעלמא, אבל אורייתא, איהו חמורת חריר, שעשועים גנוי דחיי ארכא דיומין בעלמא דין ובעלמא דאתי עכ"ל, והוא נאות לענינו:

ולדעתי אין להבין המאמר הזה כפשוטו, שלולי טעם המפסיק שבמלה לא, היה אסור להמית את ההייב מיתה ע"פ התורה, או הביאה המותרת באשה, כי מפורש הוא בתורה להמית את הרוצח, ע"פ עדים, וכן מפורש בתורה על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד, כי יקח איש אשה ובעלה, וכבר צוה השם ב"ה לאדם ולנח לאמר פרו ורבו, אבל כיונת הווהר לומר שע"י הפסק הנגינה נרמזו גם אלה המצוות בעשרת הדברים, ע"ד שכתב רש"י ז"ל על פסוק ואחנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להיחם (שמות כ"ד י"ג), כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן, ורבינו סעריה פ"י באזהרות שיסד לכל דביר ודבור מצוות התלויות בו עכ"ל:

ה ק ד ט ה

וחרע עוד כי גם ככל אלה לא תושלם כוונת המדבר כראוי, כי גם במאמר אשר תחברנו מלוחיו או חופסקנה בודאי, חשתנה לפעמים כוונת המאמר מהפך להפך, כמו מאמר אתה זה בני עשו (נראשית כ"ז נ"ס), ויכל להתפרש שהוא הודעה, ויוכל להתפרש לשאלה (כפי האמת), ואין הפרש במאמר זה בענין הפסק המלות וחבורן לפי ב' הכוונות, הנה המדבר המשביל יוכל בנקל לבאר כוונתו בהרמת קולו או בהשפלתו, כי לכיונת השאלה ירים קולו, ולכוונת ההודעה ישפילהו, ומוזה תקיש על השאר:

ועתה בהצטרף כל אלה ד' הדברים יחד לאיש המדבר, שהם, הכרת האותיות יפה, בטוי התנועות היטיב, חכיר המלות והמאמרים והפסקותיהם כראוי, מדרגות הקולית כמשפטם, יגיע לחפץ כוונתו להודיע מחשבתו הנסתרת בלבבו לאחרים, למען ישמעו ויבינו: **אולם** כל זה איננו רק לאיש הנוכחי העומד לנגדו לשמוע מה ידבר, ואזניי תשמענה דבר מפיו, אבל לאנשים הנסתרים ממנו ורחוקים מנגד עיניו, ומכ"ש לדר אחרון בנים יולדי, לא יספיקו כל אלה, לכן האל יתברך ברוב חסדו השפיע על האדם מטובו וחלק לו בינה יתיר' בהמציא לו חכמת הכתב והמכתב אשר על ידה ידבר איש אל רעהו הנסתר מנגד עיניו, וב' בני אדם הרחוקים זה מזה מקצה העולם ועד קצהו, הא' ישלח דברו בכתב לרעהו, ויודיעו מחשבתו הנסתרת. גם מה גדלה חכמת הכתב, כי יניד האיש את דבריו לאנשים אשר יולדו אחריו למאות ולאלפים מן השנים:

ולפי שכבר אמרנו שלא תושלם כוונת המדבר כ"א ע"פ ד' הדברים אשר זכרנו לכן צריך שתושלם גם חכמת הכתב בארבעה דברים הנ"ל, ונשובה ונחקירה עליהם: הא' שהן האותיות, הנה בחכמת הכתב יש כ"ב המונות לכ"ב הכרות אשר יוכל כל איש להשמיץ, והמה כ"ב אותיות אל"ף ב"ת היוצאות מה' מוצאות הפה. שהם, היך, גרון, שנים, לשי, שפתים, וסימנן ח"ג של"ש, והמדקדקים הלכו האותיות לאלו הה' מוצאות, ואמרו אהח"ע מהגרון, גיכ"ק מהחך, דטלנ"ת מהלשון, זסשר"ץ מהשנים, כומ"ף מהשפתים, ועוד נוסף עליהן ה' אותיות מנצפ"ך הכאות לעולם כסוף התיבה, אשר עליהן אמרו רז"ל (בשנת ד' ק"ד ע"א ונמנילס ד' ב' ע"ב ודף ג' ע"א) מנצפ"ך צופים אמרו, ימקשה והכתיב אלה המציות (ויקרא כ"ז ל"ד), שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכו', ער שהעלו ואמרו לא שכחים וחזרום ויסרום: ונקראו אותיות לפי שהן אותות וסימנים להכניות ההברות: והנה בזה נשתוו גם האומות ללשונוהם לגוייהם שיש להם תמונות מיוחדות לכל הברה והברה, אלא שלא נשתוו אלינו במספרם:

הב' שהן התנועות, הנה עקרון הן שלש, החולם והחירק והפתח, ומהן מירכבות עוד ד' תנועות, הקמץ והשורק (הנקרא אצלנו מלאפוב) יחצירי והסגול, וסימנן פון רב ז"אל מדיפנא, כ"ה דעת המדקדק הראשון ר' יהודה בר ר' רוד מערב, ממדינת פעם, הנקרא היוג וכ"ה דעת בעל ספר הכוזרי (נמצא כ' סימן פ'). וכ"כ הראב"ע בתהלת ספר צהות וקראו אותן שבעה מלכ"ם, ולא שמו הפרש בין חירק גדול לקטן, כי השבו אותן לתנועה אחת, וכן חשבו לתנועה אחת

ה ק ד מ ה

לא

אחת הקמץ הגדול והקטן, וכן הקבוץ בעל שלש נקודות לא חשבו לתנועה בפ"ע, רק שהיא אחת עכ המלאפוס, ולא הביא כ"א במקום שתחסר הוא"ו ונשארה הנקודה לבדה, ואם ישימוה בין האותיות תהחלף עם היו"ד, ובתוך האותיות תהחלף עם הדגש, ואם ישימה בראש האותיות או תחתיהן תהחלף עם החולם והחירק לכן עשו במקומו קבוץ בעל ג' נקודות עומדות כאלכסון: אמנם הרד"ק במכלול (ד' קטן דף קפ"ו ע"ג) חלק אותן לחמש תנועות, שהן קמץ צירי חולם חירק שורק, וסימנן אל אָבִי הוא טוב והן נמשכות בקריאה, ולכן נקראות תנועות גדולות, כי כ"א מהן ממשכת אחריה אות אחת מאותיות אהו"י שדרכן להסתר לפעמים במבטא, ואלו נקראות אבות או תנועות גדולות: ויש להן חמש תולדות ונקראות התנועות קטנות והן פתח סגול קמץ חטף קבוץ חירק קטן, וסימנן גֶם מְקַל פֶּשַׁע, ולדעתו הברה האבות והתולדות שוות כי לכל ח"ג מיוחדת אחת מן התנועות הקטנות אשר תדמה אליה בהברתה, ואין הפרש ביניהן אלא בהמשכת האבות ובמהירת התולדות, וכ"ה קריאת הספרדים, והמרקדקים האחרונים הלכו בדרך הרד"ק בענין מספר התנועות: מלבד נקודת השוא שאיננה במספר התנועות, כי אין לה הברה בפ"ע. רק היא נחטפת לאות שלפניה ואז נקראת שוא נח, או לאות שלאחריה, ואז נקראת שוא נע, ותמונתה שתי נקודות ביושר זן למעלה מוּז: מבל זה תראה כי בחכמת הכתב יש ט' תמונות לעשר התנועות עם נקודת השוא: ונקראו נקודות לפי שרובן הן נקודות, כמו הצירי והכגול והקבוץ והחולם והחירק והשירק והשוא, מלבד הקמץ שהוא מורכב מקו ונקודה, והפתח שהוא קו לבד, ונקראו ג"כ תנועות, לפי שמניעות את האותיות, כנפש המכתרת המניעה את הגוף הנראה, כן האותיות נראות ונכתבות בספר תורה, אבל התנועות אינן נכתבות בס"ה: אמנם יש הבדל בין כ' השמות, כי הנקודות כוללות גם השוא, משא"כ התנועות כי אין לשוא תנועה לעצמה כי אם בחכמת התנועה שלפניה או שלאחריה כאשר כתבתי: והנה גם האומות (שוכני ארצות חייקספס) יש להם ה' תנועות, הנקראות אצלם (ווקמץ. נען), אך הן כצורת האותיות, גם יכתבו אותן בין האותיות.

עד כאן נדפס בדפוס ברלין מהקדמת מוה"רר שלמה דובנא.